

TÓTH FRUzsINA

Jog- és Társadalomelméleti Tanszék

Témavezető: dr. Fleck Zoltán, tanszékvezető egyetemi tanár

HÉTKÖZNAPI ELLENÁLLÁSOK **Önkényes lakásfoglalók ellenállása**

Bevezetés

Mielőtt e téma felé fordultam, a mozgalomkutatás keltette fel az érdeklődésem. Ahogy elmélyedtem a kérdéskörben, újra és újra azon gondolkodtam, miért nincs Magyarországon mozgalom – legalábbis Charles Tilly felfogása szerint – miért utasítják el a magyarok a nyílt politikai konfrontálódást.

Ezzel párhuzamosan kezdtem el dolgozni az Utcajogász Egyesületben, ami *A Város Mindenké* (AVM) mellett működő jogvédő egyesület. Az AVM és az Utcajogász célja egy lakhatási mozgalom megszervezése, amely érvényre juttatja a hajléktalan- és lakásszegénységben élő emberek jogait és érdekeit. Mind a két szervezet szorosan együttműködve dolgozik az érintett emberekkel. Így az Utcajogászban végzett munkám során az érintettekkel – közöttük önkényes foglalókkal – dolgoztam együtt, a megismertem a történetüket.

Önkényes lakásfoglaló – röviden és felületesen – az, aki beköltözik bármilyen jogcím nélkül egy üres lakásba. Ez a cselekedet jogszerűtlen, a szabálysértési törvény¹ tiltja. A lakhatási forma pedig nagyon bizonytalan, nem lehet ilyen körülmények között stabil egzisztenciát fenntartani. Ugyan a lakhatási válság egyre inkább megjelenik a közbeszédben, de az önkényes lakásfoglalókról kevés szó esik. Amennyiben mégis, vagy deviánsként, vagy teljesen kiszolgáltatottként ábrázolják őket. Véleményem szerint azonban az ő történetüknek van másik változata is, amiben kimutatható, hogy ez a választásuk – már a választás szó korlátos értelmében – egyfajta ellenállás is a hatalom logikája ellen.

Dolgozatomban az ellenállás hétköznapi formáival szeretnék foglalkozni (SCOTT 1996), amely a politikai aktivitás más típusú értelmezésével szolgál. Mielőtt rátérnék arra, mit is jelent az, hogy hétköznapi ellenállás, bemutatom, milyen elméleti keretben közelítem meg a témát, melyek azok a tudománytörténeti fordulatok, amelyek kijelölik a jelenség vizsgálatát. Ezután történeti szempontból próbálom megközelíteni ezt az

---

¹ 2012. évi II. törvény a szabálysértésről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

ellenállási formát, majd arra térek rá, hogy hogyan jelenik meg mindez jogállami kereteken belül. Végül pedig az önkényes lakásfogalók helyzetét fogom elemezni a fentiek tükrében egy esettanulmánnyal.

A tanulmány szemléletmódja

A tanulmány szemléletmódjának bemutatása mellett egyúttal arra kívánok reflektálni, hogy ez a fajta politikai aktivitás miért maradt rejtett forma, miért csak a nyolcvanas évektől kezdve merül fel az a gondolat, hogy létezik az ellenállásnak egy hétköznapi, kevésbé látható fajtája is. Azokat a történelemírásban és szociológiában megfigyelhető fordulatokat mutatom be, melyek elvezethetnek magához a hétköznapi ellenállás, mint politikai cselekvés megértéséhez.

Amennyiben arra gondolunk, hogyan tanultunk történelmet, azt láthatjuk, hogy nagy, a későbbi értelmezések során politikai rangra emelt eseményekről, illetve ezek láncolatáról tanultunk éveken át, mindezeket sztoriszerűen elmesélve, ahol van jó és rossz, van dramaturgia, tét, stb. (WHITE 1997). Ennek oka, hogy történelemírást leginkább a nagy események, fordulatok megírása jellemezte, addig a viszonylag újszerű váltásig, míg nem pusztán egy-egy eseményre, hanem a mindenkori hétköznapiakra, és az ezekben megjelenő struktúrákra kezdtek el koncentrálni. Ebben a típusú történelemírásban az emberi tapasztalat teljesen más módon jelenik meg, mint az események szoros egymásutánosságának leírásában. Az egyén döntése és tapasztalata legalább olyan fontossá válik, mint a később politikai rangot kapott események értékelése, leírása. (GYÁNI 2011) A fókuszváltás segítségével olyan új aspektusok kerülhetnek a vizsgálódásunkba, melyek segíthetnek megérteni azt a társadalmat, amiben élünk és azt a történelmet, ami a múltunk.

Ugyanez a fordulat figyelhető meg a szociológiában. A későmodernitás szociológiájának fókusza már nem csupán a makroszintű társadalmi események leírásában és elemzésében áll, hanem az egyén mint társadalmi lény megértésében is. A későmodern cselekvő reflexív, a társadalmi hatásokra és folyamatokra reagálni képes egyénként jelenik meg. Magával a reflexivitással egyfajta kompetenciaként foglalkoznak ezekben az elméletekben, azaz „tőkévé válik”. (RÉNYI-SIK-TAKÁCS 2013. 51.) Ez a szemléletváltás más megvilágításba helyezi a politikai folyamatok, a politikai aktivitás megítélését is.

Mind a történelemírásban, mind a szociológiában bekövetkező fordulat más típusú értelmezési keretet jelöl ki abban az esetben is, ha a vizsgálódásunk tárgya az egyének politikai attitűdje, aktivitása vagy általában politikai cselekvésének megértése. Segít feltárni olyan formákat, cselekvési módozatokat, melyek eddig vagy rejtve maradtak számunkra, vagy ugyan ismertük őket, de nem politikai cselekvésként gondoltunk rájuk.

Az ellenállás hétköznapi formái

Az ellenállás hétköznapi formáinak jelensége

James C. Scott a többek között *Weapons of the Weak* c. könyvében megfogalmazott elmélete (Scott 1985) szerint a rejtett politikai viselkedésformák – amelyeket ő az ellenállás hétköznapi formájának nevez – legalább olyan súlyúak és történelemalakító hatásúak, mint a nyílt konfrontációk.

A hétköznapi ellenállás alávetett, hatalom nélküli csoportokra jellemző politikai cselekvés, Scott szerint olyan körülmények között lehet domináns cselekvési forma, amikor a nyílt ellenállás aránytalanul nagy veszélyekkel járna. Érvelése szerint, ilyen körülmények között a figyelmet érdemes a folyamatosan megnyilvánuló, hétköznapi cselekvésekre fordítani, ha az alávetett osztályok politikai aktivitását kívánjuk megérteni. Ezek az általában teljesen hétköznapi módszerek, mint a termelés lassítása, állandélmesség, adócsalás. Vagyis a hétköznapi ellenállás formái *„alsóbb osztályok olyan cselekedetei, melyek a felsőbb osztályok által rájuk kényszerített követelések enyhítését, vagy megadását szándékozik elérni, vagy a felsőbb osztályokkal szemben saját követeléseik előmozdítását célozza.”* (SCOTT 1996. 110.) Fontos leszögezni, hogy ebben az elméleti konstrukcióban a foucault-i mikrohatalom koncepcióját használjuk, amely szerint a hatalom a hétköznapi életben folyamatosan jelen van, annak minden aspektusát kitölti, ahol minden egyes ember egyszerre a hatalom gyakorlója és elszenvédője. (FOUCAULT 1998.) A hétköznapi ellenállás feltétele a rejtettség, azonban a kis, párhuzamos és szisztematikusan felépülő cselekedetek összeadódnak, és igen gyakran makroszintű eseményhez vezetnek.

Scott nagyban támaszkodik Rév István munkásságára, aki többek között a magyar paraszti társadalomról is írt. Az ötvenes években, amikor a pártállami terror a legintenzívebb korszakát élte – ez az időszak a tervgazdálkodás, a padlássöprések és a beszolgáltatási kényszer időszaka –, nyílt politikai konfrontáció egészen 1956-ig nem jelent meg. Elnyomott indulatok erőszakos felszínre törésére, valamint a hatalom elleni válaszreakciókra természetesen számos példa van. Több esetben beszerzési felelősök estek áldozatául a paraszti társadalomban dúló indulatoknak, melyek periratokból könnyen megismerhetők. (RÉV 1993) Ezek mellett a paraszti társadalom megpróbált szisztematikusan és erőszakmentesen is védekezni az őt sújtó intézkedések ellen, igyekezett reagálni a külső nyomásokra, a megváltozott külső kényszerekre. Ebben az időszakban az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal feladata volt a beszolgáltatással terhelhető fölterületek összeírása. Az 1954-es vizsgálatuk során nem találtak meg a regiszterekben 636 600 katasztrális hold méretű földterületet. Viszonyításképpen: ez Pest megye teljes beszolgáltatással terhelhető földterületének összessége volt. Ennek oka egészen egyszerű, a gazdálkodók kevesebb földterület jelentettek be az állami regiszterekbe azért, hogy csökkenjen a beszolgáltatási teher. Tömegesen hamisítottak születési anyakönyvi kivonatokat, azért, mert 65 év felett

szintén csökkent a beszolgáltatási kényszer a kedvezmények révén. Évente több százezer paraszti származású ember „tűnik el” nyomtalanul azokban az években, amikor személyigazolvány nélkül mozdulni sem lehetett. (RÉV 1987.)

Gondolhatnánk, hogy ez az egyén marginalizált cselekvése, mely mindössze az egyéni boldogulást szolgálja, de ennél többről van szó. A gazdasági racionalitás természetesen jelen van, de elképzelhetetlen ilyen szintű közös cselekvés valamiféle hallgatólágos koordináció nélkül. Nem tűnhet el egy megye úgy, hogy a cselekvők ne figyelnének egymásra, ne tudnának egymás cselekedeteiről, ne próbálnák meg összehangolni azt. Mindemellett pusztán a paraszti társadalom tagjai az alacsonyabb szintű pártfunkcionáriusok és bürokraták nélkül nem tudták volna ezt véghezvinni. (RÉV 1993) Szükség volt ehhez arra is, hogy már a „*terv készítésének idején mindenki azon gondolkozott, hogy miképpen lehet majd alibiket találni az év végén akkor, amikor a felelősségre vonás időszaka elkövetkezik.*” (RÉV 1993. 79) Ez a fajta hallgatólágos, egymásra utalt koordináció szükséges ahhoz, hogy az alsóbb osztályok cselekvői az őket elnyomó hatalom ellen próbáljanak fellépni, és szükséges ahhoz is, hogy ez a fellépés sikeres legyen. A mikroszinten jelentkező kis léptékű, de szisztematikusan egymásra épülő cselekedetek nem maradtak hatástalanok makroszinten sem. 1954-ben sosem látott termelési visszaesés és élelmiszerhiány volt az országban, a begyűjtés eredménye messze elmaradt a tervekben várttól. Az ennek következtében beálló élelmiszerválság pedig közvetve hozzájárult az '56-os felkeléshez is, amely ha el is bukott, de Rákosi Mátyás eltávolításához és a későbbi reformok bevezetéséhez is hozzájárult. (SCOTT 1996.)

Mindezek alapján a hétköznapi ellenállás egyéni szintű, de szisztematikus és tömegeket mozgató cselekedet. Az ellenállók közvetlen célját lehet önérekként definiálni, de ez a jelenség éppen tömeges mérete miatt túlmutat, hatása átnyúlik a pusztán gazdasági érdek felett és makroszinten is érezhetővé válik. Ily módon az egyén cselekedete és a kollektív cselekedet között feltételezett éles határvonal relativizálódik. Az egyéni cselekedet igen gyakran a kollektív cselekedet része, ahogyan a kollektív cselekedetek is egyéni tettekre épülnek (MERRY 1995.). Ezeket a tetteket csak erős kritikával értelmezik ellenállásként, mert részeseik nem hirdetik azt, hogy céljuk a fennálló rend megdöntése lenne, úgymond csupán saját életük előremozdítása a cél. Ugyanakkor a nyílt „rendes” ellenállások esetében sem feltétlen kimutatható ez a cél, a „*forradalmi tetteket általában olyan átlagemberek viszik véghez, akiknek nincsenek forradalmi céljaik.*” (SCOTT 1996. 101)

Mit jelent mindez egy jogállamban?

Ugyan Scott történelmi aspektusból és elsősorban a parasztság politikai aktivitását, cselekvéseinek mintázatát vizsgálta, de tág annak az irodalma, hogy ez az ellenállási forma jogállami – vagy ahhoz közelítő – helyzetekben, társadalmakban hogyan

értelmezhető. „Jogállami” alatt ebben a kontextusban olyan társadalmat értek, ahol a nyílt konfrontáció esetén nem áll fenn a közvetlen veszélye az aránytalan, végzetes kimenetelű megtorlásnak.

Egy bogotai etnográfiai vizsgálat pontosan erre hívta fel a figyelmet. A kolumbiai kormányzat számos módon próbálja megfékezni a Bogotát ellepő, kizárólag feketén dolgozó, semmilyen jogszabályi feltételnek meg nem felelő utcai árusokat, sikertelenül. Sem az adminisztratív fellépés, sem a túlbüntetés nem járt sikerrel, sőt inkább ezek kontra produktív hatásai voltak kimutathatóak. A tanulmány meggyőzően rámutat arra, miért választják az árusok ezt a fajta munkát, a lehetséges szankciók ellenére miért nem a legális jövedelemszerzés felé mozdulnak el. (VARGAS–URINBOYEV 2015.) Amennyiben figyelmesen olvassuk az interjúkat, egyértelműen kirajzolódik az a politikai érvelés, amivel az árusok a választásukat magyarázzák, a pusztá gazdasági érdek mellett.

„A narancslé árusításban a legjobb, hogy délelőttöként dolgozok, így a délutánjaim szabadok, amit a lányaimmal tölthetek.” (Clara)

Clara háromgyermekes anyuka, aki azért él narancslé árusításából feketén, mert azok a munkahelyek, amelyekben el tudna helyezkedni, nem biztosítanak olyan környezetet, ami a három gyermekét egyedül nevelő anyuka számára megfelelő lenne. Az idézett interjúrészletben megjelenő indoklás nem politikai érvelés, hanem az alternatív munkaformák hiányára hívja fel Clara a figyelmet.

„Ha a kormány azt akarja, hogy hagyjam abba az utcai árusítást, adjon tisztességes nyugdíjat.” (Teresa)

Teresa hatvankilenc éves nő, aki vidéken az egész életét végigdolgozta takarítóként egy család mellett, akik nem jelentették be, nem fizettek utána járulékokat, így nem jogosult nyugdíjra. Felköltözött Bogotába, hogy munkát találjon, de kora miatt nem tudott elhelyezkedni. Ő amellet érvel, hogy a kormánynak kötelessége lenne gondoskodni a sérülékeny csoportokról, és ha ezt nem teszik meg, nem várhatnak el jogkövető magatartást.

„Nem értem, miért nem hagy a kormány minket békében dolgozni, mintha nem lennének olyan problémáink, mint a bűnözés és egyebek.” (Edwin)

Edwin – aki az utcai árusok egyik vezetője – kritikájában az országos politikát és jogrendszert támadja. Egyértelműen azt állítja, hogy az utcai árusoknak minden erkölcsi alapja megvan, hogy a hivatalos jog által meg nem engedett módon végezzék ezt a tevékenységet, mivel a kormány nem tölti be a funkcióját, nem sikerül csökkenteni a bűnözési rátát, és más jelentősebb társadalmi problémákkal sem tud mit kezdeni. (VARGAS-URINBOYEV 2015)

Patricia Ewick és Susan Silbey több jogtudatkutatása is arra világít rá, hogy a mindennapi narrációkban jelen vannak a hétköznapi ellenállások biztos jogállami keretek között is. A *Narrating Social Structure: Stories of Resistance to Legal Authority*

c. munkájukban Ewick és Silbey korábbi, 1990-1993 közötti kutatásuk eredményeire támaszkodnak, melyben 430 interjút készítettek New Jerseyben. Ebből a 430 interjúból összesen 141 adja tanulmányuk empirikus alapját. Kutatásukban elsősorban arra kérdezték rá, hogyan viszonyulnak az interjúalanyok a hivatalos joghoz, hivatalos jogalkalmazó szervekhez. (EWICK-SILBEY 2003)

A kutatás nem csak az interjúkban megjelenő ellenállási formákra világít rá, hanem az ezeket elbeszélő narratívákban megjelenő beszédmódra is, arra, hogyan válik egy ilyen cselekedet büszkeséggé, olyan sztorivá, amit „*bármikor el lehet mesélni*” amihez mások is, hasonló történetekkel bármikor be tudnak csatlakozni, és így az egyes, mikroszinten megjelenő egyéni cselekvések makroszintű folyamatokat hoznak létre. (EWICK-SILBEY 2003)

Hétköznapi ellenállások relevanciája

A magyar helyzet

Magyarországon a rendszerváltás garantált egy politikai teret, illetve megteremtett egy intézményrendszert, amiben a nyílt, szemtől-szembeni politikai konfrontációra – legális – lehetőség nyílt. Ezen garanciák biztosítják azt, hogy a politikai véleménye miatt senkit se érjen jelentős hátrány. Teljesen pragmatikusan megközelítve mindezt, senki sem kerülhet börtönbe és nem ítélik halálra, amennyiben részt vett egy tüntetésen.

Magyarország ma nem totalitárius állam, nem diktatúra, de egyrészt a korábbi történelmi korszak mai napig befolyással van az emberek viselkedési mintázatára, másrészt ezen a mintán a rendszerváltás óta komoly nehézségekkel, hiányosságokkal küzdő magyar demokratikus és jogállami intézményrendszer sem változtatott jelentősen. Politikai attitűdjeink, melyek a nyílt ellenállástól való elzárkózásra hajlanak, évszázadok alatt vésődtek be cselekvési mintáinkba. (KÖRÖSÉNYI – TÓTH – TÖRÖK 2003.) A jogállami és demokratikus akaratképzés deficitje miatt nem alakultak ki azok az állampolgári attitűdök és eszközkészletek, nem töltődtek fel tartalommal azok a politikai intézmények (FLECK 2004.), melyek tipikusan a nyugati társadalmakra jellemző nyílt politikai konfrontációs formákhoz szükségesek, amilyenek például a tüntetéseken való részvétel, a polgári engedetlenség. Ezalatt nem azt értem, hogy nincs nyílt konfrontáció, nyilvánvalóan ez létező állampolgári joggyakorlási és érdekérvényesítési forma, de ritkán tud átütő jelentőségűvé válni egy-egy tüntetés, nincs élő politikai mozgalom, a sztrájkok ritkák. Viszont, ahogy az ötvenes évek paraszti társadalmában is láthattuk, ez nem azt jelenti, hogy ne reflektálnának az egyének az őket érintő kényszerekre, az ellenállás hétköznapi formái ne lennének tettenérhetők.

A jogállami garanciák ellenére azt láthatjuk, hogy ezek az intézmények nem tudtak feltöltődni tartalommal, olyan eszközökkel, amelyeket hatékonyan tudnánk használni. Ha úgy tetszik a demokratikus intézmények adta lehetőségeket nem tudja kihasználni a

magyar társadalom. Ezen intézmények pusztán formális felépítése csak egy szűk réteg számára jelent tágabb cselekvési teret. (FLECK 2004.) Többek között ez azt is magyarázza, hogy az Orbán-kormányok egyértelműen a jogállamiság visszaszorítását eredményező lépései – felhatalmazás nélküli Alaptörvény és annak öt módosítása, az Alkotmánybíróság hatáskörének visszaszorítása, a sajtószabadság korlátozása stb. – miért nem váltottak ki nyílt tiltakozást, és maradtak meg a közepes erősségű tüntetések szintjén, vagy a teljes érdektelenségben.

A fent leírtak mégsem jelentik mindazt, hogy ne lenne megszokott mód, ahogy társadalmunk védekezik e hatalmi dinamikák ellen, csak nem azokat a formákat kell keresnünk, melyeket a nyugati társadalmakban látunk. Számos olyan mindennapi ellenállási formával találjuk magunkat szembe nap mint nap, melyeket eddig pusztán önérdéknek, devianciának, esetleg a kényszer által létrehozott tettnek tekinthettünk.

Tanulmányom következő részében az önkényes lakásfoglalók helyzetét járom körül, és amellet érvelek, hogy a jogszerű lakhatási formákból kiszorult, üresen álló lakásokat elfoglaló emberek cselekedetét ugyan a kényszer szüli, de megtalálhatók benne az ellenállás mozzanatai is.

Lakhatási válság

Magyarországon ma lakhatási válság van, évtizedek óta húzódó csendes válság, melyben tízezrek lakhatása bizonytalan vagy egyáltalán nem megoldott. A hajléktalan emberek száma tízezreket tesz ki. A *Habitat for Humanity* éves jelentése szerint öt év alatt 48 ezer ember fordult meg hajléktalanszállókon. (KOLTAI 2013.) Arra nézve pedig, hogy kik élnek lakhatási szegénységben – egészségkárosító, túlszűfolt lakásban – nincs megfelelő adat sem.

A magyar lakásállomány jelentős része magántulajdonban van, arányaiban sokkal jelentősebb mértékben, mint Európa más országaiban, a bérlakásszektor és ezen belül különösen a szociális bérlakásszektor arányaiban gyenge. (CZIFRUSZ – PÓSFAI 2015.) A lakásállomány jelentős részét a kilencvenes évek elején, a privatizáció során értékesítették: általában a benne lakó bérlőknek adták el. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy ezzel a lehetőséggel a tehetősebb családok tudtak élni, és az általában jobb állapotú lakásaikat vásárolták meg. (HEGEDŰS – TOSICS 1991). A jelenlegi szociális bérlakások tipikusan rossz állapotú ingatlanok, melyben a legszegényebbek élnek. Mindemellett a közvagyonot képző lakásállomány nem állami, hanem önkormányzati kézben van. Ennek következtében, mivel a központi költségvetés révén a mindenkori kormányzat jelöli ki az önkormányzatok pénzügyi kereteit, az önkormányzatok számára nem állnak rendelkezésre megfelelő források a lakásállományuk fenntartásához. A lakásépítések számát és a lakásviszonyokat jelentős mértékben befolyásolja a globális, és természetesen a magyar gazdasági helyzet, így a 2008-as gazdasági válság (CZIFRUSZ et.al. 2015). A lepusztult lakásokat az önkormányzatok így nem felújítják, hanem

szanálják, a telket értékesítik, ezért a szociális bérlakások mennyisége folyamatosan csökken, mára elérte a kritikus szintet. (CZIFRUSZ – PÓSFAL 2015)

Jogszabályi környezet

Sem korábbi Alkotmányunk², sem jelenlegi Alaptörvényünk nem ismeri el a lakhatáshoz való jogot mint alkotmányos alapjogot, ahogy általában az ún. második generációs gazdasági, szociális és kulturális jogokat is igen visszafogottan kezeli. Az Alaptörvény XXII. cikk első bekezdése így szól: „(1) Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.” Tehát garanciális elemet egyáltalán nem tartalmaz ez a tétel, amit a második bekezdés is megerősít: „(2) Az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a megteremtését az állam és a helyi önkormányzatok azzal is segítik, hogy törekszenek valamennyi hajlék nélküli élő személy számára szállást biztosítani.”

A fenti szabályozás tágabb politikai trendbe illik bele. A '90-es évek végén és kétezres évek elején többször felvetődött, hogy a szociális biztonsághoz való jogból levezethető a lakhatáshoz való jog. Azonban az Alkotmánybíróság nem osztotta ezt a vélekedést, és a 42/2000. (XI.8.) AB határozatában az ellenkező megállapításra jutott, miszerint kimondta, hogy a lakhatáshoz való jog nem alkotmányos alapjog. A határozat szerint elegendő, ha az állam az emberi életet közvetlenül fenyegető veszély esetén avatkozik be, a hajléktalanellátó intézmények biztosítása megfelel a magyar alkotmányos követelményeknek. Az alkotmánybírák álláspontja tehát, hogy az emberi méltóság elvéből közvetlenül csak a létminimum biztosításának kötelezettsége vezethető le, a szálló pedig ennek megfelel (KARDOS 2001). Jelenlegi Alaptörvényünk tehát pusztán a korábbi joggyakorlatra épít, és a lakásvesztett emberek számára a hajléktalan szállón történő elhelyezést biztosítja.

Megingathatatlan mind a jogalkotóban, mind a jogalkalmazóban az a vélekedés, hogy a második generációs szociális jogok adaptálása egyfajta választás kérdése, és a jogállami keretek biztosításához elegendő az első generációs ún. polgári és politikai jogok garantálása, mint a véleménynyilvánítás szabadságának vagy a választójognak a garantálása. Ugyanakkor a helyzet épphogy fordított, amennyiben az állam nem garantál szociális biztonságot, és ezáltal állampolgárainak jelentős része él létbizonytalanságban, akkor ezáltal az első generációs szabadságjogok is sérülni fognak (MARSHALL 2009). A lakhatáshoz való jog pedig nem mutat túl a szociális biztonsághoz való jog keretein – melyet az Alaptörvény garantál –, hanem egészen egyszerűen enélkül a szociális biztonsághoz való jog nem értelmezhető (MISSETICS 2014.).

A lakhatást keretekbe foglaló törvény a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény (továbbiakban: lakástörvény), ez a felettes jogszabálya azoknak a helyi önkormányzati

---

² 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról (hatályon kívül helyezve)

rendeleteknek, melyek a szociális bérleményeket szabályozzák. Ez a rendszer két módon is átláthatatlan szabályozást jelent. Az egyik átláthatatlanságot befolyásoló tényező, hogy a törvényben – és a rendeletekben is – keverednek, egymás mellett párhuzamosan jelentkezők a forprofit, piaci alapú bérleményt szabályozó szakaszok és a szociális bérleményekre vonatkozó szakaszok. Ez a gyakorlatban azt eredményezi, hogy a szociális lakásban lakók bérleti jogviszonyát az önkormányzatok piaci logikával kezelik, míg e családok többségénél sokkal inkább szociális szempontok figyelembe vételére lenne szükség. A másik átláthatatlanságot növelő tényező az, hogy ahány önkormányzat, annyi rendelet, ezeket folyamatosan változtatják,³ átírják, ami többek között a jogbiztonság elvét is sérti, főleg ha tekintetbe vesszük, hogy a lakhatás olyan tényező, mely alapjaiban határozza meg az egyén egzisztenciáját.

Kik az önkényes lakásfoglalók?

Az önkényes lakásfoglalót a szabálysértési törvény⁴ határozza meg: „167.§ Az, aki a lakásbérletre vagy a helyiséggazdálkodásra vonatkozó jogszabály hatálya alá tartozó üres lakást vagy nem lakás céljára szolgáló üres helyiséget elfoglal, vagy abba önkényesen beköltözik anélkül, hogy arra a bérleti jogviszony létesítésére jogosult szerv vagy személy, illetőleg az elhelyezésre jogosult szerv jognyilatkozatával, vagy intézkedésével feljogosította volna, szabálysértést követ el.”

A kép azonban korántsem ennyire egyszerű, ugyanis a Lakástörvény tulajdonképpen már lefedi ezt a helyzetet, és az értelmező rendelkezéseiben azt mondja, hogy: „Jogcím nélküli használó az, aki a lakást (helyiséget) a bérbeadónak – bérlőkijelölési vagy bérlő-kiválasztási jog fennállása esetén e jog jogosultjának – a hozzájárulása vagy a vele való megállapodás nélkül használja.”

Ez annyit tesz, hogy ha valakinek felmondják a bérleti szerződését, de nem hagyja el a lakást jogcím nélküli lakáshasználóvá válik, másrészt alapvetően ebbe a kategóriába tartoztak a lakásfoglalók is, tehát akik engedély nélkül költöztek be üres lakásba. A jogalkotó ugyanakkor a lakásfoglalás esetét kivette a jogcím nélküliek kategóriájából és szabálysértéssé nyilvánította, mely mögött ugyanaz a szegényeket büntető logika áll, mint a hajléktalan emberek közterületen való életvitelszerű tartózkodásának büntetése mögött. Fontos megjegyezni, hogy amennyiben magántulajdonban álló lakást foglalnak el, akkor arra birtokvédelmet lehet kérni a jegyzőtől, tehát szabálysértés nélkül is van jogi eszköz annak a kezében, akinek a lakását elfoglalták.

Sajnálatosan az önkényes lakásfoglalókról nincs szinte semmilyen adat, ennek egyik oka, hogy szükségszerűen rejtett jelenség, hiszen a lakásban maradás alapvető feltétele,

---

³ Talán a legkiemelkedőbb teljesítményt ebben a tekintetben a Főváros VIII. kerülete szolgáltatja, mely a 2010-ben meghozott rendeletét eddig tizennyolc alkalommal változtatta meg. A hatálybalépés óta félévente egyszer.

⁴ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

hogy ne derüljön ki az ott tartózkodás. A másik oka, hogy ha egy önkényes lakásfoglalót tetten is érnek, gyakorta eltűnik, vagy ún. peren kívüli eljárásban azonnal kilakoltatják. Ez utóbbi annyit tesz, hogy míg a jogcím nélküli lakos kilakoltatásához bírósághoz kell fordulni, per zajlik le – amiben van lehetőség az érdemi védekezésre és a jogorvoslatra –, és a jogerős határozat alapján a végrehajtó lakoltat ki, addig az önkényes lakásfoglalók esetében ez nincs így. Esetükben az eljárás peren kívül zajlik, ahol az eljárás megindítójának csak néhány adatot kell közölnie, nincs lehetőség sem érdemi védekezésre, sem pedig jogorvoslatra. A bíróság végzése alapján a végrehajtó pár napon belül kilakoltatja a lakásfoglalókat, az eljárás – ha minden időben történik – akár két hét alatt is lezárulhat.

Önkényes ellenállók

A jelenlegi lakhatási és jogszabályi környezet elemzése után térjünk vissza Scott meghatározásához, miszerint az ellenállás hétköznapi formái „az alsóbb osztályok olyan cselekedetei, melyek a felsőbb osztályok által rájuk kényszerített követelések enyhítését, vagy megadását szándékozik elérni, vagy a felsőbb osztályokkal szemben saját követeléseik előmozdítását célozza.” (SCOTT 1996:134)

Az önkényes lakásfoglalók – ugyan adatok nincsenek –, de feltételezhetően alsóbb osztályokból kerülnek ki, olyan családokról van szó, akiknek nincs a tulajdonában ingatlan és a piaci albérletet képtelenek megfizetni. Több olyan család él foglalt lakásban, akik vidékről jöttek fel Budapestre, és akik a lakhatásukat elvesztették, de a szállót nem tartják elfogadható alternatívának. A jelenség rejtett volta és a korábban ismertetett gyorsított bírósági eljárás miatt nagyon kevés tudással rendelkezünk a jelenségről. A Város Mindenkié csoport, és a mellette működő Utcajogász Egyesület hajléktalan és lakásszegénységben élő emberek jogaiért küzd, immáron hat éve. A két csoport rendszeresen kerül kapcsolatba önkényes lakásfoglalókkal, az alábbiakban ilyen esetet szeretnék bemutatni.

2015 júliusában megkereste a csoport a ferencvárosi Vaskapu utca egyik házába önkényesen beköltöző család. A családot egy szülőpár – D. Teri és László –, valamint két felnőtt fiuk és párjaik alkották, akik körülbelül egy éve elfoglaltak egy üres volt önkormányzati bérlakást egy olyan házban, ahol főleg szociális bérlemények voltak. A házban egyébként több önkényes foglaló család is élt.

Azért vették fel a kapcsolatot a csoporttal, mert a kerületi vagyongazdálkodó munkatársai a bérleményellenőrzéskor felszólították őket, hogy két napon belül hagyják el az elfoglalt lakást, mert befalazzák. Magát a falazást sikerült megakadályozni, ami egyébként minden jogszabályi rendelkezést megkerülve teljesen jogszerűtlen lett volna. D. Teri mesélte el a családjá történetét, azt, hogy miért választották ezt a lakhatási formát.

„Három éve kinn vagyunk jóformán az utcán, az egész családommal. Ez mind az önkormányzat hibája. Én úgy érzem, hogy fizettem 22 évig az önkormányzati lakásomat és 90 ezer forinttal, ahogy tudom el voltam maradva. Akinek elhordtam a papírokat leadni minden hónapban, mert minden évben új szerződést kellett írassak, ez sajnos nem került oda, ahova kellett volna ez a papír. Időben befizettem minden papírokat, minden számlákat. Kikerültem az utcára, albérletekbe kerültünk. Most újra Vaskapuba kerültünk, amit sajnos hétfőn be akarnak falazni.” (D. Terézia)

Teri elmondásából több részletre szeretném felhívni a figyelmet, mindenekelőtt annak kritikai élére, ahogy a lakhatási helyzetét vázolja. Az ő előadásában az önkormányzat hibája, hogy nem vállal felelősséget a lakosaiért, azért hogy kisebb elmaradásért a húsz éve ott élő lakosokat is ki lehet lakoltatni. Ennek az lenne a következménye, hogy a család kettéválik, hiszen nőket és férfiakat csak külön tudják szállón elhelyezni. Kritizálja a bürokráciát, ami átláthatatlan és ellehetetleníti az ügyintézését. Teri és családja megtagadja azt, hogy jogszerűen viselkedjen, inkább az illegális utat választják, és elfoglalnak egy üres lakást. Az üres lakás elfoglalása ezek ellen a felülről jövő intézkedésekkel szembeni ellenállás.

D. Terézia esete csak egy a több tucatból, ami az Utcajogász praxisában megfordult. Tisztában vagyok azzal, hogy ez az egyetlen eset nem elégséges annak alátámasztására, hogy megalapozottan lehessen állítani, hogy az önkényes foglalás a hétköznapi ellenállás egyik formája, de annyi bizonyos, hogy a további vizsgálódásokhoz érdekes kiindulópont lehet.

Felhasznált irodalom

CZIFRUSZ Márton – PÓSFAL Zsuzsanna (2015): Kritikus ponton? Önkormányzati lakásgazdálkodás a gazdasági világválság után. In.: KSH *Területi Statisztika*, Budapest Vol. 55 No. 5. pp. 484–504

CZIFRUSZ Márton – HORVÁTH Vera – JELINEK Csaba – PÓSFAL Zsuzsanna –SZABÓ Linda (2015): Gentrification and rescaling urban governance in Budapest-Józsefváros. In.: *Intersections. East European Journal of Society and Politics*. Vol. 1. No. 4. 55-77.

EWICK, Patricia – SUSAN Silbey (2003): Narrating Social Structures: Stories os Resistance to Legal Authority. In: *AJS* Vol. 108 No. 6 1328 – 1372

FLECK Zoltán (2004): Jogállami intézmények és alakítói. In.: *Beszélő* Vol. 9 <http://beszelo.c3.hu/cikkek/jogallami-intezmenyek-es-alakitoik> (2016.05.04.)

FOUCAULT, Michael (1998): A kormányozhatóság. In.: *Fantasztikus Könyvtár, Válogatott tanulmányok, előadások és interjúk*, Pallas Stúdió, Budapest, 106-123.

GYÁNI Gábor: Történelmi esemény és struktúra: Kapcsolatuk ellentmondásossága. *Történelmi Szemle* Vol. LII. 2011. 2. 145-162

HEGEDŰS József – TOSICS Iván (1991): Privatizáció a lakásrendszerben. In.: *Esély* Vol. 1. No. 3. 60-67.

KARDOS Gábor (2001): A lakhatáshoz való jog. A nemzetközi jog felfogása és a magyar Alkotmánybíróság határozata. In.: *Fundamentum* Vol. 5 No. 1. 99 – 102.

KOLTAI Luca (szerk.) (2013) Éves jelentés a lakhatási szegénységről – 2013. *Habitat for Humanity*. http://www.habitat.hu/files/Lakhatasi_Jelentes_2013_hosszu.pdf (2016. május 2.) 29.

KÖRÖSÉNYI András – TÓTH Csaba – TÖRÖK Gábor (2003): A politikai kultúra és a politikai gondolkodás. In.: *A magyar politikai rendszer*. Osiris, Budapest, 40-61.

MARSHALL, T.H. (2009): Citizenship and Social Class. In.: Jeff Manza – Michael Sauder (eds): *Inequality and Society* W. W. Norton and Co. New York, 148-157.

MERRY, Sally Engle (1995): Resistance and Cultural Power of Law. In.: *Law & Society Review* Vol. 29. No. 1. 11-26.

MISETICS Bálint (2014): Hajléktalanság és méltóság a kriminalizáció tilalmától a lakhatáshoz való jogig. In.: *Fundamentum* Vol. XVIII. No 3. 58-62.

RÉNYI Ágnes – SIK Domonkos – TAKÁCS Erzsébet: Elemzési szempontok a késő modern társadalmak kordiagnózisához. In.: *Szociológiai Szemle* Vol 24. 18-60.

RÉV István (1987): The advantages of being atomized: how Hungarian peasants coped with collectivization. In.: *Dissent* Vol. 34.

RÉV István (1993): A paraszti ellenállás a klasszikus szocializmusban. In.: *Múltunk jövője. Szabadelvűek a népi kultúráról*. T-Twins Kiadó, Budapest, 75-86.

SCOTT, James C. (1985): *The Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. Yale University Press, New Heaven

SCOTT, James C. (1996): Az ellenállás hétköznapi formái. In: *Replika* 1996. Vol. 23-24. 109-139.

VARGAS, Ana Maria – Rustamjon URINBOJEV (2015): Everyday Forms of Resistance to the Law: An Ethnographic Study of Street Vendors on Bogotá. In.: *Droit et Société* No. 91 1-15.

WHITE, Hayden (1997): Történelmi szöveg, mint irodalmi alkotás. In.: Hayden WHITE: *A történelem terhe*. Osiris–Gond, Budapest, 68–102.

***

ARBITRARY RESISTANCE

Everyday forms of resistance is a paradigm by James C. Scott means; “Lower class resistance is any act by member of the class that is intended either to mitigate or to deny claims (eg rents, taxes, deference) made on that class by superordinate classes (e.g. landlords, the state, owners of machinery, moneylenders) or to advance its own claims (e.g. to work, land, charity, respect) vis-vis these superordinate classes.” (Scott 1985)

Arbitrary squatter who occupy an empty house. In the current Hungarian legal system this act is a misdemeanor. The standpoint of Hungarian government in this case is who lose his/her house and can not afford a rental on the market, should go into homeless shelter.

In my study I examine what the everyday forms of resistance means in rule of law state, such as Hungary. In addition I examine the possibility of interpretation the arbitrary squatting as a form of resistance.